

ZBŮCH

V PROMĚNÁCH ČASU

**KNIHA VZNIKLA Z PODNĚTU A NA NÁKLADY OBCE ZBŮCH
u příležitosti oslav 770. výročí od první písemné zmínky o vsi uskutečněných 2. září 2023 ve Zbůchu.**

Děkujeme za finanční podporu:

...

ZBŮCH V PROMĚNÁCH ČASU

Texty a redakce © Jiří Bacík, Jiří Hájek, Petr Holub, Karel Foud (obec Zbůch), Lukáš Houška, Petr Mazný, Petr Flachs (Starý most)

Historické i současné fotografie a dokumenty © sbírka obce Zbůch, Jaroslav Vogeltanz,

soukromé sbírky – Jakub Bacík, František Bláha, Karel Foud, Jiří Hájek, Jan Hošek, Milan Schejbal, Václav Straka,

Josef Šlauf a František Těžký

Vydavatel © Starý most s.r.o., Plzeň ve spolupráci s OÚ Zbůch

www.starymost.cz

www.fb.com/www.starymost.cz

Vydání první, 2023

DTP: Lukáš Houška

Tisk: TISK CENTRUM s.r.o.

ISBN: 978-80-7640-039-9

Vážení čtenáři,

kniha, kterou právě držíte v rukách, není historickým dílem ani statistickou ročenkou. Byla vydána u příležitosti 770 let od první písemné zmínky o obci a pomocí fotografií chce doložit svědectví o tom, jak se Zbůch včetně Starého Dolu a Červeného Újezdu v čase měnil.

Život každého z nás je ovlivněn určitým místem, kde se narodil nebo kde prožil převážnou část svých let. Věřím, že fotografie obsažené v knize pomůžou oživit vzpomínky dříve narozeným a zároveň co nejhrohodněji přiblíží novým občanům a našim dětem bohatou historii Zbůchu.

Děkuji autorům knihy a všem, kteří svými příspěvky a vzpomínkami přispěli k jejímu vydání.

Ing. Dušan Duchek, starosta

RYCHTÁŘI, STAROSTOVÉ A PŘEDSEDOVÉ MNV OBCE ZBŮCH:

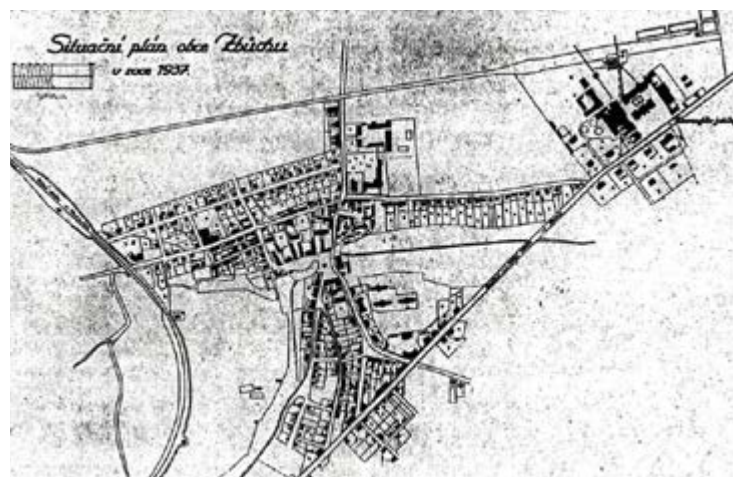
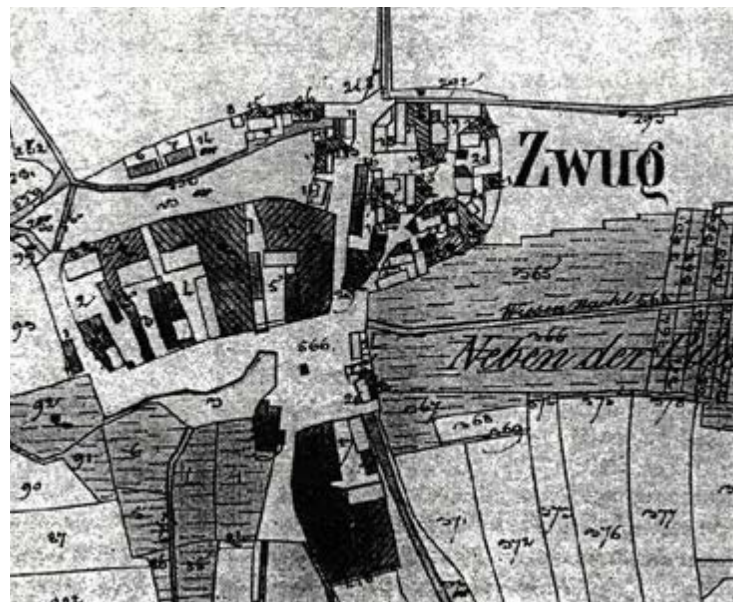
1610	Bartoloměj Urban	rychtář	1938–1945	Josef Gruber	starosta
1620	Jiřík (příjmení neznámé)	rychtář	1945	Karel Svoboda	předseda
1727	Thomas Stock	rychtář	1945	Josef Weinfurter (Weinfurt)	předseda
1756–1783	Michael Gruber	vrchní rychtář, rychtář	1945–1946	Karel Švarc	předseda
1785–1802	Johann Gruber	vrchní rychtář, rychtář	1946–1952	Josef Moulis	předseda
1804–1835	Lorenz Jaklin	rychtář	1952–1953	Václav Těžký	předseda
1836–1838	Paulus Gruber	rychtář	1953–1954	Václav Štengl	předseda
1840–1846	Peter Denk	rychtář	1954–1955	Václav Langmajer	předseda
1849–1860	Karl Schaffer	rychtář, starosta	1955–1957	Milan Preisler	předseda
1861–1872	Johann Gruber	starosta	1957–1960	Václav Štengl	předseda
1880–1889	Josef Steppan	starosta	1960–1966	Václav Těžký	předseda
1892–1908	Johann Bayer (Baier)	starosta	1966–1970	Josef Kopecký	předseda
1908–1911	Josef Gruber	starosta	1970–1976	Karel Ježek	předseda
1911–1919	Johann Beran	starosta	1976–1990	Drahomír Drahý	předseda
1919–1931	Josef Cvachouček	starosta	1990–2002	Tomáš Lodr	starosta
1931–1938	Josef Peprný	starosta	2002–2018	Jiří Hájek	starosta
			2018–dosud	Dušan Duchek	starosta

DĚJINY A CELKOVÉ POHLEDY OD PRAVĚKU DO POČÁTKU 21. STOLETÍ

Osídlení vsi má své kořeny již v pravěku, jak to dokládají četné nálezy z doby bronzové, halštatsko-laténské i římské. K nejvýznamnějším archeologickým lokalitám v okolí vsi patří mohylové pohřebiště v lese Dubovci. V roce 1911 byly na pozemcích Západočeského báňského akciového spolku v prostoru strojíny nalezeny kulturní jámy se zlomky keramických nádob různé velikosti z období mladší doby bronzové. V listopadu 1921 byly nalezeny pravěké hroby mezi cihelnou a tratí dráhy. V roce 1991 byl ve výkopu v náspu železniční trati u nádraží nalezen vzácný soubor zlomkové pravěké keramiky.

První písemná zmínka o Zbůchu pochází z listiny z roku 1253, kterou král Přemysl Otakar II. potvrdil chotěšovskému klášteři darování vsi Ugezd (Červený Újezd) a Zboch (Zbůch).

Zbůch leží ve staročeském sídelním území a vznikl tedy bezpochyby dříve, než uvádí první psaná zpráva. Červený Újezd, Chotěšov i Líně jsou doloženy

již k roku 1115, nelze tedy předpokládat, že Zbůch ve stejných přírodních podmínkách vznikl o tolik let později.

Velek ze Zbůchu a jeho manželka Dorota jsou vůbec prvními známými světskými držiteli Zbůchu. Klášter v Chotěšově byl s největší pravděpodobností nucen po husitských válkách řadu vsí zastavit a tím se i Zbůch dostal do rukou světských feudálů.

Po celé 16. století nejsou o Zbůchu dochovány žádné písemné zprávy. Berní rula z let 1654–1655 uvádí, že ve Zbůchu bylo seděním pět sedláků – Šebastián Schvantner, Jan Batl, Šimon Mikeš, Kašpar Vojta a Kašpar Kocauer. Ještě do poloviny 17. století byl Zbůch českou obcí. V průběhu třicetileté války však došlo ke značnému úbytku obyvatelstva (vojenské operace, epidemie, zběhnutí apod.), proto vrchnost povolala k osazování opuštěných dvorů zemědělný lid ze sousedního Bavorska z Horní Falce. Po zrušení chotěšovského kláštera v březnu 1782 patřil Zbůch Náboženskému fondu a od roku 1822 až do zániku feudalismu knížecímu rodu Thurn-Taxis. Poslední feudálové, jejichž rod zde hospodařil až do první pozemkové reformy, také vystavěli na severním okraji vsi ve druhé polovině 19. století rozlehlý vrchnostenský dvůr, dosud částečně dochovaný.

Zástavba vsi v roce 1838 byla soustředěna po obvodu návsi s rybníkem, v severovýchodní části obce pak byl shluk zhruba deseti menších chalupnických usedlostí a objektů domkářů. Lze předpokládat, že právě zde mohl ve středověku ležet opevněný dvorec zbůšských feudálů. Roku 1861 byl poblíž vsi zahájen provoz na železniční trati Plzeň – Furth im Wald v Bavorsku, stanice dráhy pro obec však byla otevřena až roku 1906. K roku 1887 se Zbůch připomíná pouze jen jako čistě německá obec se 34 domy a 226 obyvateli. Od konce 19. století a v prvním desetiletí 20. století, kdy byly v blízkém okolí vsi otevřeny dva hlubinné doły, začalo docházet k výrazné migraci českých horníků a dělníků, takže se opět počestvovalo toto území. Na začátku 20. století převládla ve Zbůchu, Nýřanech i Líních opět jasně čeština.

Roku 1900 žilo ve vsi 290 Němců a 19 Čechů a v roce 1910 to bylo 555 Němců a 628 Čechů (jiný pramen uvádí 670 Němců a 613 Čechů). V roce 1914 byl ve Zbůchu konán tábor českého lidu, který i přes úřední zákaz navštívilo množství lidí včetně pozdějšího starosty

Nahore mapa Zbůchu v roce 1838. V té době je to jen malá ves. **Dole** mapa z roku 1937, kde je vidět růst obce spojený s počátkem dolování a přistěhováním velkého množství dělníků.

Zbůch ve třicátých letech 20. století

Plzně Ludka Pika. Vyhlášení samostatnosti 28. října 1918 a vznik Československé republiky se nesly v duchu bouřlivých ovací. V lednu 1919 byla ve Zbůchu zřízena první obecná škola.

V roce 1921 bylo ve Zbůchu již 2 018 obyvatel. V polovině dvacátých let 20. století byla v prostoru návsi vystavěna rozlehlá budova radnice. Dne 14. října 1928 byl na návsi před radnicí odhalen památník odboje. Sousoší, jehož ústřední postavou byla v životní velikosti vyhotovená socha prezidenta T. G. Masaryka, se stalo o pouhých deset let později předmětem zášti ze strany Němců a bylo odstraněno. V roce 1929 byla ve vsi již tři sportovní sdružení – Dělnická tělocvičná jednota (DTJ), Sokol a S. K. Olympia.

Počátkem prosince 1930 bylo v obci provedeno sčítání lidu, podle kterého zde žilo 2 230 obyvatel, z toho 1 615 Čechů a 612 Němců. V červenci 1931 byl v obci otevřen poštovní úřad v přízemí radniční budovy, kde stále ještě fungovala jedna třída měšťanské školy. Se zvyšujícím se počtem dětí české národnosti se do popředí stále více dostávala otázka výstavby nové školní budovy. Po dlouhých průtazích se tak stalo až v roce 1932. V říjnu 1938 v důsledku tzv. mnichovské dohody musel být Zbůch postoupen Velkoněmecké říši, přestože zde byl velmi početný český živel. Jedním z důvodů také bezpochyby byly oba černouhelné doły. 10. října 1938 ves obsadilo za halasného jásotu místních Němců okupační vojsko, které zabralo všechny veřejné budovy. České rodiny byly nuceny se vystěhovat. Nová hranice procházela územím katastru Červený Újezd – státní silnice Líně – Zbůch a pokračovala dále směrem na Ůherce. V té době se vystěhovalo ze Zbůchu okolo devadesáti rodin. Jako první museli odejít čeští učitelé, čeští státní zaměstnanci a také zaměstnanci dvou prodejen Západočeského konzumního družstva, pekárny Západočeského konzumního družstva a prodejny Západočeského řeznického a uzenářského družstva. Mnozí ze zbůšských Čechů se zabydleli ve Vejprnicích a dalších vesnicích v okolí. Místa po Čechích zaujali Němci. Prázdné rodinné domky Němci okamžitě obsadili.

V roce 1940 začali pracovat na dolech ve Zbůchu a v Týnci francouzští váleční zajatci (takřka 140 osob), před nimi zde nakrátko pobývali Italové. Francouzi byli rok poté vystřídáni sovětskými vojáky, kteří padli do německého zajetí po

otevření fronty na východě Evropy. V zajateckém táboře ve Zbůchu (zřízeném v přízemních kasárnách nedaleko centra obce postavených pro horníky z obou dolů ve třicátých letech 20. století) bylo v roce 1944 drženo na 800 sovětských válečných zajatců, kteří byli nasazeni na práce v dolech ve Zbůchu a nedalekém Týnci. Během války byly zatčeny a uvězněny nejméně dvě desítky Čechů žijících ve Zbůchu. Obec byla předána do rukou českého národního výboru po jednání s velitelem německé posádky a starostou Gruberem 5. května 1945. V dopoledních hodinách 6. května 1945 svobodu stvrdil příjezd amerických vojáků ze svazku 2. pěší divize 3. americké armády, kteří dorazili od Chotěšova.

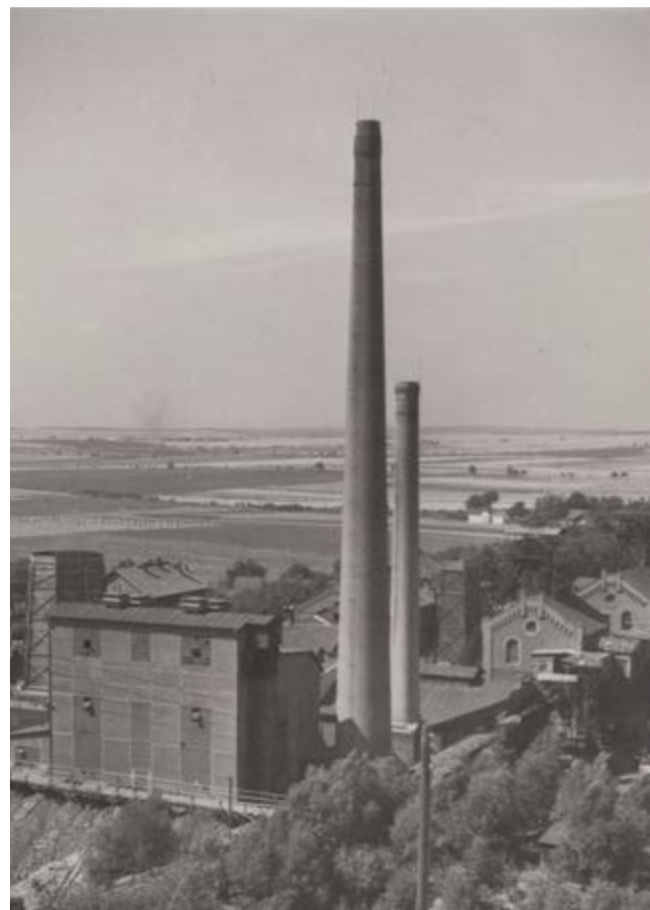
Život se krátce po osvobození vrátil do normálních kolejí, oba zdejší doły začaly znovu těžit již 7. května 1945. Uvolněné statky a domy po Němcích postupně získali dosídlenci z jiných částí Plzeňska a ze samotné Plzně.

V roce 1948 byl ve Zbůchu ustaven místní akční výbor národní fronty, jehož předsedou byl jmenován F. Černý. Od ledna 1949 zahájil svoji činnost ONV ve Stodě, jehož předsedou se stal zbůšský občan Karel Smolek. Postupná socializace venkova po únoru 1948 přinesla kromě zabavování majetku také znárodnění provozoven řady zdejších živnostníků.

Masarykův jubilejní důl (MJD) byl přejmenován na Důl Obránců míru (DOM). V roce 1960 došlo ke sloučení JZD Zbůch, Červený Újezd a Ůherce pod společné vedení a název JZD Svornost. Ve stejném roce se Zbůch sloučil s Ůhercem, Červeným Újezdem a sídlištěm Starý Důl (dříve Týnec). V roce 1971 se obec Ůherce opět osamostatnila. K 1. lednu 1960 se Zbůch stal součástí nově vzniklého správního celku Plzeň-sever. Roku 1968 bylo dáno do provozu koupaliště. Srpnová okupace Československa státy Varšavské smlouvy se dotkla i Zbůchu, kterým projížděly mohutné kolony vojsk směřující na línské letiště.

Od roku 1990 se z MNV Zbůch opět stal Obecní úřad Zbůch. V prvních svobodných volbách po listopadu 1989 se stal starostou obce Tomáš Lodr, který byl na kandidátce Nezávislých. T. Lodr stál v čele radnice až do listopadu 2002, kdy na jeho místo nastoupil Jiří Hájek. Ten byl starostou čtyři volební období až do roku 2018, kdy ho nahradil současný starosta Dušan Duchek.

Nahoře vlevo provozní budovy dolu v Týnci. Vpravo nádvoří dolu v Týnci, kde jsou vidět pěkné detaily těžebních věží.

Snímek z roku 1981 zachycuje areál bývalého dolu v době, kdy fungoval jako opravena železničních vozidel.

Poslední vozík s uhlím vyvezený na povrch v roce 1965.

Zbýlé budovy dolu a práce na odvalu v současnosti.

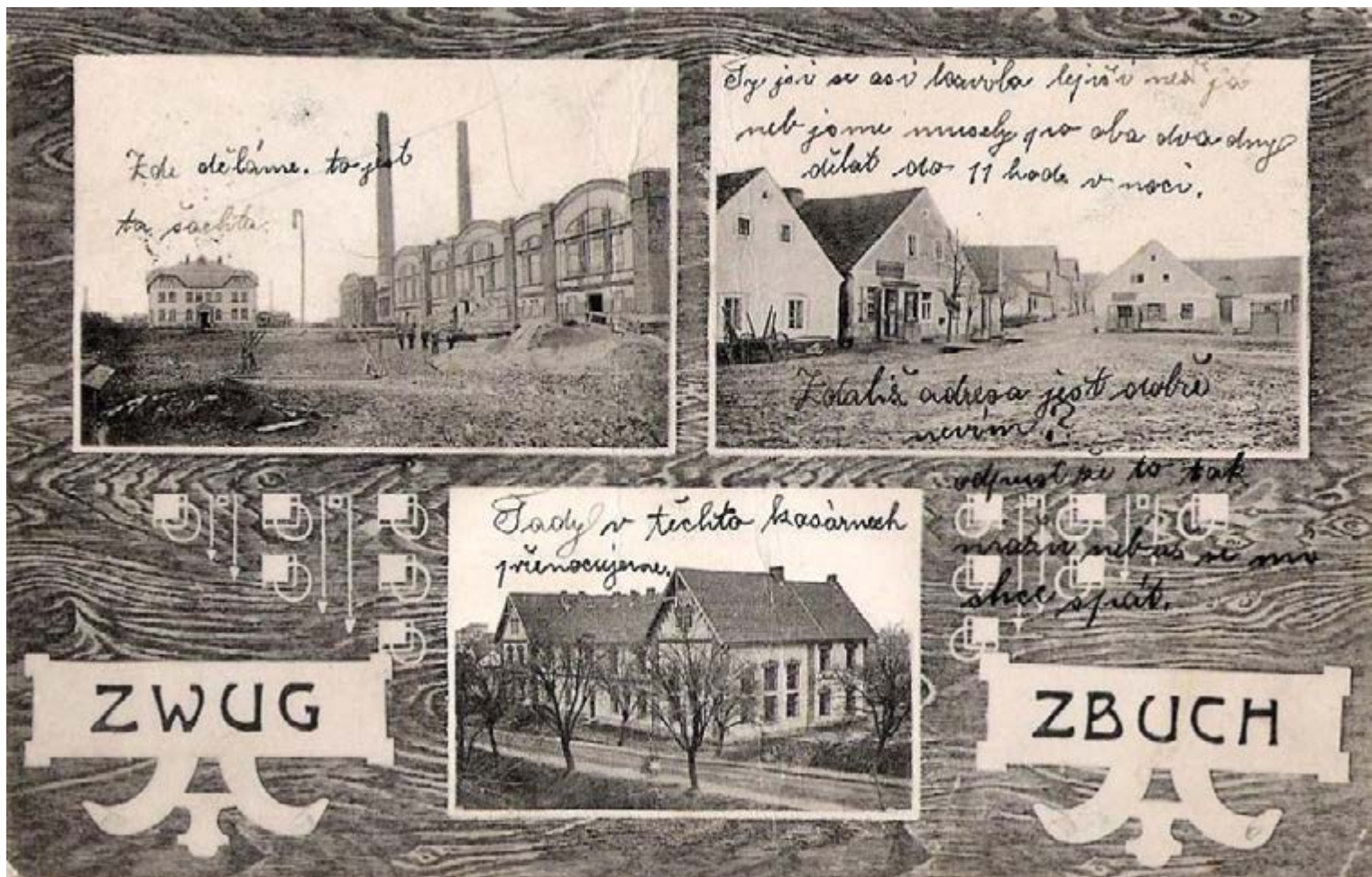

LIDÉ A DOLY

Snímky nahoře ukazují hornický oděv, který se nosil ve dvacátých letech 20. století. Dolní pohlednice je zajímavým svědkem života horníků za první republiky.

Skupina horníků v době druhé světové války.

Horníci, pracovníci a učni Dolu Obránců míru ve druhé polovině 20. století.

OBCHODY A HOSTINCE

Následující snímky ukazují pouhý výřez z dřívější bohaté nabídky obchodů a živností ve Zbůchu. Řada drobných soukromých podniků, která fungovala do druhé světové války, zde není. Po roce 1948 došlo k postupné socializaci venkova a soukromé podniky byly zestátněny anebo zrušeny. V průběhu druhé poloviny 20. století vznikly dvě samoobslužné prodejny potravin. Jako první byla v roce 1972 otevřena nová budova potravin na sídlišti u bývalého Dolu Obránců míru. Historické jádro obce se také dočkalo nové prodejny. Budova umístěná na návsi a stavěná v takzvané Akci Z byla realizována v letech 1981–1985. Dodnes slouží k prodeji potravin. V roce 1987 pak přibyl ještě obchod s ovocem a zeleninou na ulici 5. května. Po roce 1989 nastal rozvoj spojený s podnikatelským nadšením. Mnohé nové obchody dlouho nevydržely, jiné se staly

na dlouhá léta nedílnou součástí nabídky služeb a obchodu ve Zbůchu.

Z hostinců je nutné připomenout stodskou hospodu u železniční zastávky. Další regionální pivovar, tentokrát z Dobřan, zřídil v nynější Revoluční ulici pivnici v objektu, který později mnoho let sloužil jako kino. Oblíbený byl také hostinec stojící v příhodné poloze na rohu ulic 5. května a Plzeňské. U Masarykova dolu v Týnci fungoval též hostinec, a to v budově č. 409. V symetrické budově byl na jedné straně obchod a na druhé hornický hostinec. V devadesátých letech 20. století toto místo ožilo, byla zde oblíbená prodejna kořenů firmy Avokádo. V současnosti je oblíbená (a ve Zbůchu jediná) restaurace V Cihelně, umístěná u fotbalového hřiště.

Obchod, restaurant a poštovna Aloise Sluněčka, snímek před rokem 1926. Živnost později převzal Jan Motyčka. Ten poštovnu provozoval do roku 1931, obchod mu vydržel do roku 1949, kdy jej převzal n. p. Potravin.

Na začátku Sokolské ulice stojí od počátku 20. století malý objekt. Původně sloužil jako obecní váha, ale posléze byl přestavěn na trafik. Ta stála do roku 1968, kdy byla zbořena a nahrazena větší budovou.

Na rohu návsi a Sokolské ulice na místě původní trafiky stojí budova, která také sloužila jako prodejna ovoce a zeleniny.

U Sokolské ulice vznikl ve třicátých letech 20. století dům společnosti Baťa s prodejnou. **Vpravo** je současná podoba objektu.

Bývalý hostinec Baník, který v minulosti nesl řadu názvů – U Schejbalů, U Heiclů či U Hajžmanů. Velký sál hostince byl a dodnes je dějištěm řady plesů, balů a slavností.

ČERVENÝ ÚJEZD

Červený Újezd se v písemných pramenech objevuje poprvé v roce 1115, kdy je zmíněn v darovací listině kláštera v Kladrubech. Druhá zmínka, z roku 1253, již zmiňuje jak Červený Újezd, tak i Zbůch, kdy se obě obce stávají majetkem kláštera v Chotěšově. Po většinu dějin byly tyto dvě sousedící obce podobně velké a sdílely okolní dějiny. V 19. století patřily okolní pozemky rodu Thurn-Taxis. Tehdy obec tvořilo 15 popisných čísel.

Zatímco Zbůch prodělal na konci 19. století bouřlivý rozvoj spojený se založením dolů na uhlí, život v Červeném Újezdu se zdánlivě neměnil. Místní sedláci pevně drželi půdu a nechtěli ji rozprodávat na stavební parcely pro dělníky. Ves si tak udržela agrární charakter. Obyvatelstvo bylo výrazně německé. Například v roce 1921 žilo ve vsi 203 Němců a 19 Čechů. U obce tehdy fungovala továrna na výrobu šamotových cihel, která byla umístěna u kaolinového lomu. Po druhé světové válce byli všichni Němci odsunuti.

V roce 1949 zahajovaly činnost místní ONV (okresní národní výbory), což přineslo jednu správní bitvu. Zatímco Červený Újezd připadl pod ONV

v Přešticích, Zbůch byl přiřazen ke Stodu. Až na intervenci mnoha osob místních i z kraje byl Červený Újezd přičleněn pod správu stodského ONV. Významnou událostí druhé poloviny 20. století bylo zřízení línského vojenského letiště. To bylo stavěno v letech 1950–1952 na katastru Nové Vsi a Červeného Újezdu. Od té doby se místní potýkali s neustálým hlukem ze vzletajících a přistávajících strojů, který zásadně ustal až po odchodu armády v roce 1994.

Obec si dodnes uchovala venkovský charakter. Náves tvoří řada usedlostí přestavěných na konci 19. a na počátku 20. století. Nejcenějším byl dům č. p. 2, který měl roubené stěny datované do roku 1773. V roce 2021 byl zbořen.

Velmi činný je místní sbor dobrovolných hasičů, který byl založen již v roce 1905. Sbor byl velmi aktivní a dokázal již v roce 1925 otevřít novou rozlehlou hasičskou zbrojnicí, která svému účelu slouží dodnes. Kvalitní stavba je inspirována industriální architekturou. Sbor je aktivní dodnes a podílí se na řadě kulturních a sportovních aktivit v Červeném Újezdu.

Červený Újezd na počátku 20. století. **Nahoře vlevo** náves v Červeném Újezdu. **Nahoře vpravo** rybník u cesty do Zbůchu. **Dole vlevo** celkový panoramatický pohled na Červený Újezd. V pozadí odval Masarykova Jubilejního dolu. **Dole vpravo** bývalý hostinec Hanse Hoffmanna.

Náves v Červeném Újezdu. **Nahoře** pohled na usedlosti č. p. 3, 21, 4 a 5. **Vlevo** návesní kaplička pocházející z první poloviny 19. století. **Dole** je interiér kaple.

OBSAH

DĚJINY A CELKOVÉ POHLEDY	4	Nová výstavba	82
Od pravěku do počátku 21. století.....	4	Bytové domy Brigádnická.....	82
Proměny zbůchu v historii.....	6	Obecní dům Sokolská.....	83
Zbůch z nadhledu	10	Bytové domy U Vlečky.....	84
HORNICKÁ OBEC	12	Višňovka	84
Zbůšské doly.....	12	Olšinky	86
Důl Týnec.....	13	Drobné památky.....	88
Důl Obránců míru	16	Památník odboje	
Hlavní budova dolu.....	17	/ památník republiky	88
Procházka po Dole Obránců míru	19	Památník obětem	
Celkové pohledy.....	21	první světové války.....	89
Směrem k současnosti	23	Památník rudoarmějců.....	89
Lidé a doly	26	Pamětní deska A. Dvořákovi.....	89
Pod zemí.....	28	Hornický památník.....	90
Hornické muzeum	30	Boží muka	90
PROCHÁZKA OBCÍ		Lípa republiky.....	90
VE FOTOGRAFIÍCH	32	Fontána na Náměstí.....	91
Náves	32	Vítací kámen	91
Kaple Panny Marie.....	38	Školy.....	92
Budova obecního úřadu.....	40	Základní škola	92
Rybník.....	42	Mateřská škola.....	95
Hasičská zbrojnice	44	ČERVENÝ ÚJEZD	96
Nádražní ulice.....	48	SPOLKOVÝ ŽIVOT	100
Železniční zastávka.....	49	Sport.....	100
Domov pro seniory Barbora	50	Sportovní areál V Cihelně	100
Bývalé kino	52	Fotbal.....	104
Nejstarší dům ve Zbůchu.....	53	Další sportovní týmy a aktivity	106
Hornický lidový dům.....	54	Hasiči.....	108
Ulicemi obce	60	SVAZARM.....	112
Panský dvůr	60	Svaz zahrádkářů.....	113
Hornická kasárna	61	UDÁLOSTI A ŽIVOT OBCE	114
Park Hvězda	62	První republika a pohřby.....	114
Ostatními ulicemi.....	63	Druhá světová válka	117
Obchody a hostince.....	66	Povodně.....	120
Jižní část.....	72	Socialismus	122
Východní část	76	Po roce 1989	126

www.starymost.cz

